

УДК 378.355

О. В. ШУПТА,*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології,
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький*

МІСЦЕ І РОЛЬ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті автор розглядає роль та місце соціокультурних цінностей у процесі фахової підготовки, указуючи на необхідність посилення гуманітарної та практичної спрямованості навчальних дисциплін, які мають включати у свій зміст навчальні матеріали, що допомагають студентам засвоїти загальнолюдські цінності культури суспільства, в якому вони живуть.

Ключові слова: гуманізація освіти, культура, соціокультурні цінності, гуманітарні дисципліни, фахова підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В Україні дедалі зростає попит на фахівців, які володіють не лише глибокими спеціальними знаннями, але й мають високу загальнокультурну підготовку. У системі ринкових відносин питання формування соціокультурних цінностей майбутнього фахівця завжди актуальне як для особистісного професійного росту, так і для вдосконалення професійних послуг у суспільстві загалом. Ніщо так не гальмує трансформації нашого суспільства, як криза культури та освіти. Кожна нація створює свою освітню систему. Критерієм оцінки якості такої системи виступає її здатність забезпечувати духовну єдність, наступність і спадкоємність минулих, сучасних і майбутніх поколінь. Кардинальні зміни, що відбуваються у соціокультурній сфері, ведуть до оновлення мети, змісту, засобів освіти соціокультурним наповненням. Основними параметрами сучасної освіти на всіх її рівнях повинні

стати глибокі базові знання, здатність до перекваліфікації у сучасних ринкових умовах та до швидкого реагування на соціальні та науково-технічні перетворення. Вузька професійна орієнтація сучасної освіти призводить до нехтування загальними соціокультурними основами, які повинні скласти фундамент професійної освіти, і, як результат, виникають протиріччя між професійною діяльністю і загальнолюдською культурою [1–4].

Мета статті – визначити роль і місце соціокультурних цінностей та специфіку їх формування у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Роль соціокультурних цінностей невід’ємно пов’язана з поняттям культури та цінностей. Людство вивчає феномен культури та цінностей як наукових понять протягом кількох століть. Визначення поняття “культура” змінювалось у різні історичні епохи розвитку людства. Сучасні дослідники – американські культурологи А. Кребер і К. Клакхон вважають, що на даний час існує понад трьохсот визначень поняття “культура” (від латинського “cultura” – обробка, виховання, освіта, розвиток) залежно від галузі знань, де воно застосовується. За визначенням В. Маслової, “культура – це сукупність всіх форм діяльності суб’єкта у світі, що ґрунтується на системі установок..., цінностей та норм, прикладів та ідеалів, це пам’ять колективу, що існує тільки в діалозі з іншими культурами” [1, с. 11]. Проблеми соціокультурної освіти присвячено низку публікацій, зокрема П. Беха, Н. Бориско, М. Бородька, О. Киричука, В. Сафонової та ін. Методологічним та теоретичним аспектам окресленої проблеми присвячені дослідження Л. Воловича, Р. Гурової, В. Ільїна, Т. Мальковської, Л. Спіріна та ін.

Актуальною залишається думка видатного сучасного діяча та організатора української педагогічної науки П. Таланчука про те, що “коли виховання падає, суспільство постає перед загрозою тотальної розбіжності. Уже в давнину говорили, що знання має бути передане тільки учням з певним запасом моральності, інакше зло в суспільстві примножується... Насамперед потрібно духовно вилікувати людину. Культура не може бути без знання історії, філософії, мистецтва, як без знань етики” [2, с. 16].

На етапі сучасного розвитку України, у процесі реформування системи освіти та вищої школи, виникає потреба в зміні пріоритетів ціннісних орієнтацій особистості, а отже, гуманізації процесу навчання та виховання.

Ідея гуманізації освіти змушує звернутися до найбільш перспективних психолого-педагогічних теорій розвитку людини та розуміння осо-

бистоті майбутнього спеціаліста як людини культури. В основі системи сучасної освіти має бути парадигма утвердження людини як найвищої соціальної цінності, визнання пріоритетності загальнолюдських цінностей, гуманізація процесу навчання та виховання, тобто пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти.

Навчання та виховання є двома взаємопов'язаними компонентами єдиного педагогічного процесу, спрямовані на формування соціальної зрілості, реалізацію творчих здібностей майбутнього фахівця. Головною умовою розвитку та становлення сучасної особистості є доцільно організований навчально-виховний процес, що крім надання студенту практичних знань, умінь та навичок, містить у собі потужний виховний потенціал, “вводить особистість у світ світоглядних ідей, формує соціальні настанови та ціннісні орієнтації, розвиває гуманістичну спрямованість особистості, її духовні та матеріальні потреби, знайомить із зразками моральної поведінки, з формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом” [3, с. 13]. Сучасний зміст виховання в Україні складає “науково обґрунтовану систему загальнокультурних і національних цінностей та відповідну сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва” [3, с. 15].

Лише тоді навчальний процес є сучасним, коли він “враховує гуманітарні принципи: подолання органічного технократизму; єдності логічного й історичного; єдності суспільного й особистісного; єдності навчання і виховання; додання людинотворчого характеру процесу навчання” [4, с. 7].

Спрямованість сучасної освіти на визнання людини як найвищої соціальної цінності, пріоритетність загальнолюдських цінностей забезпечує впровадження принципів гуманізації навчального процесу, що передбачає низку заходів розширення загальнокультурних компонентів у системі освіти.

Гуманізація освіти – це насамперед креативне ставлення до професії, постійне самовдосконалення з метою задовольнити під час професійної самореалізації не тільки матеріальні, але й духовні та культурні цінності, що є визнаними у суспільстві. Серед таких цінностей відзначимо моральні (патріотизм, порядність, чесність), фахові (професіоналізм, здатність до самовдосконалення та самооцінки), безпосередньо соціальні (працелюбність, доброчесність, здатність до комунікації) та вольові (працездатність, самоконтроль) якості, що реалізуються в межах професії.

Для формування соціокультурних цінностей у майбутнього фахівця необхідно впровадити соціокультурний підхід у процес навчання та виховання, що передбачає перехід від виключно інформаційно-пізнавальної та наукової складової до загальнокультурної системи навчання загалом. Такий педагогічний підхід дає можливість підвищити продуктивність та творчість у діяльності як педагога, так і студента.

На думку В. Сафонові, процес гуманізації та гуманітаризації освіти сприятиме розв'язанню педагогічної проблеми формування соціокультурної компетенції [5].

Згідно з концепцією інтеграції гуманітарної та професійної освіти основою такої інтеграції є соціокультурний компонент, що формується під час вивчення студентом курсу гуманітарних дисциплін. При цьому в особистості є потреба у самоствердженні або соціалізації через власний вибір духовних цінностей відповідно до рівня свого духовного розвитку [6].

У сучасній педагогічній літературі соціалізація визначається як засвоєння особистістю існуючих соціальних норм та правил, тобто соціокультурних цінностей.

У суспільстві особистість та культура постійно взаємодіють та взаємозмінюються завдяки системі цінностей, що притаманна кожному суспільству.

Якщо цінністю загалом є предмети та явища матеріальної та духовної культури, то соціокультурні цінності мають певну ознаку, що полягає в їх створенні окремими соціальними суб'єктами (групами) та наявності суб'єктивної складової. Такі цінності дозволяють суспільству загалом та особистості окремо відрізнити гарне та погане, красоту і потворність, справедливість та нечесність тощо. Як зазначалося вище, формування таких цінностей переважно відбувається у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що у подальшому сприятиме досягненню глибоких базових знань та способів діяльності, забезпеченню соціокультурної компетенції студентів.

Умовно основні соціокультурні цінності, які домінують у змісті гуманітарних дисциплін та впливають на процес соціалізації майбутніх фахівців, можна розділити таким чином [7, с. 225–228]:

вітальні (життєво необхідні) (життя, здоров'я, безпека, благополуччя, сила, якість життя, екологічні цінності, практичність, комфорт тощо);
соціальні (соціальний стан, статус, працелюбство, багатство, професія, родина, патріотизм, терпимість, дисципліна, схильність до ризику,

рівність, незалежність, активність, національна та інтернаціональна орієнтація тощо);

політичні (свобода слова, громадянські свободи, державність, законність, порядок, конституція, громадянський мир тощо);

моральні (добро, благо, любов, дружба, обов'язок, чесність, вірність, взаємодопомога, справедливість, повага до старших, любов до дітей тощо);

релігійні (закон Божий, віра, спасіння, благодать, ритуал, церква тощо);

естетичні (красота, ідеал, стиль, гармонія, новизна, традиційність, культурна самобутність тощо).

Не випадково формування соціокультурних цінностей у процесі фахової підготовки відбувається переважно під час викладання гуманітарних дисциплін, що полягає у визначенні ставлення до людини, до матеріальних та духовних цінностей, відстоювання гуманістичних принципів та переконань. При цьому виникає ряд вимог до викладача, організації навчально-виховного процесу, змісту навчального матеріалу тощо.

Так, викладач є не тільки передавачем знань, а вихователем, який намагається розвивати та виховувати у майбутнього фахівця перш за все моральні якості. Викладач зобов'язаний бути прикладом соціалізації, носієм соціокультурних цінностей для студента, починаючи від охайного зовнішнього вигляду та закінчуючи вмінням грамотно, чітко та авторитетно довести до студента власні високі професійні знання та культурні цінності. Викладач повинен уміти переконати майбутнього фахівця як особистість у позитивному чи негативному ставленні до об'єктів навколишнього світу, визначити місце та роль важливості соціальних відносин у людській життєдіяльності, уміло довести критерії та способи оцінки значення сталих моральних ідеалів, норм, принципів та установок суспільства, сформувати ціннісні орієнтири та прийняту модель поведінки.

Під час викладання гуманітарних дисциплін, на відміну від дисциплін математичного або природознавчого циклу, де описуються усталені закони, явища, класичні концепції тощо, студент отримує інформацію про динамічні події навколишнього світу (про країни, їх історичний, політичний, економічний, суспільний та науковий розвиток, систему культурних та моральних цінностей, про закони та звичаї, мову тощо). Засвоєння такої інформації дає можливість виховувати особистість майбутнього фахівця як члена соціального суспільства, навчає розуміти проблеми су-

спільства загалом та окремих соціальних груп, шукати можливі шляхи їх вирішення.

Для цього під час викладання гуманітарних дисциплін у навчальному процесі доцільно максимально використовувати групову роботу з суб'єктами навчання, рольові ігри, диспути та дискусії, керовані викладачем наукові дослідження, проведення порівняльних історичних екскурсів, організацію студентських наукових конференцій тощо. Так, виконання різних соціальних ролей дає змогу збагачувати загальну культуру майбутнього фахівця, прогнозувати, спрямовувати та координувати поведінку студента в певній ситуації, розвивати уяву, творчі здібності та самооцінку, уміло поєднувати знання з різних навчальних дисциплін, розширювати особистий погляд на життя та краще розуміти власне місце у ньому.

Навчальний матеріал, що подається для засвоєння, повинен давати можливість майбутньому фахівцеві орієнтуватися у вирі різномірної соціальної та гуманітарної інформації, створювати можливість для зміцнення моральних, фахових, вольових та соціальних цінностей, моделювати правильну поведінку в різних сферах соціального життя. З метою виховання студентів у дусі демократії, незалежності, вироблення особистої позиції необхідно посилити гуманітарну і практичну спрямованість навчальних дисциплін, включити в їхній зміст таку інформацію, яка допоможе майбутнім фахівцям засвоїти культурні цінності суспільства, в якому вони живуть.

Достатньо важко об'єднати вказані вище вимоги під час вивчення різних гуманітарних дисциплін. Доцільним є, на нашу думку, розробка спецкурсів, завданнями яких має стати ознайомлення студентів із сучасними аспектами становлення соціокультурних процесів, що відбуваються в Україні, виходячи з особливостей функціонування соціокультурного простору сьогодення в контексті розвитку як історичних структур, так і постмодерних трансформацій, специфіки формування української національної ідентичності та змісту національної ідеї на сучасному етапі соціокультурного розвитку, а також актуалізації принципів інформаційного суспільства, руху до нової парадигми освіти.

Висновок. Отже, центральним елементом вищої освіти є студент – носій та користувач гуманітарною інформацією та соціокультурними цінностями. Усвідомлення та набуття цінностей культури в процесі вивчення гуманітарних дисциплін робить істотний внесок у виховання молоді. Формування соціокультурних цінностей у вищих навчальних закладах –

це процес залучення студента до культурних цінностей суспільства, формування у студента певних власних позицій та думок, власного світовідчуття, що залежить від особистості викладача та грамотно організованого навчально-виховного процесу. Створення сприятливих умов всебічного розвитку студентів, їх навчання та виховання повинно відбуватися в інтересах як особистості, так і суспільства. Сучасне суспільство потребує фахівців із високими інтелектуальними та моральними якостями, що вимагає від студентів розвитку загальної культури, а від вищих навчальних закладів – професійного та грамотного викладання гуманітарних дисциплін.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку – розробка методики формування соціокультурних цінностей майбутніх фахівців у ВНЗ в умовах сучасних суспільно-економічних трансформацій.

Список використаної літератури

1. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие [для студ. высш. учебн. завед.] / В. А. Маслова. – М. : Высш. образование, 2001. – 136 с.
2. Таланчук П. Образование должно служить средством развития человека // Зеркало недели. – 2003. – 20 дек. – С. 16.
3. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. – 2004. – № 4 (5). – С. 6–31.
4. Подшивалкіна В. І. Макро- і мікросоціальна інженерія: Соціоінженерний практикум : навчальне видання / В. І. Подшивалкіна, М. П. Лукашевич, Є. І. Суїменко, Т. Г. Каменська. – Одеса : Астропринт, 2001. – 231 с.
5. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования / В. В. Сафонова // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 3. – С. 17–24.
6. Волович Л. А. Интеграция гуманитарной и профессиональной подготовки в средней профессиональной школе: Теоретико-методические подходы / Волович Л. А., Мухаметзянова Г. В., Тихонова Л. П. – Казань : ИССО РАО, 1997. – 104 с.
7. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – 350 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Діденко О. В.

Стаття надійшла 17.01.2013.

Шупта О. В. Место и роль социокультурных ценностей в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов

В статье автор рассматривает роль и место социокультурных ценностей в процессе профессиональной подготовки, указывая на необходи-

мость усиления гуманитарной и практической направленности учебных дисциплин, которые должны включать в свое содержание учебный материал, который поможет студентам усвоить общечеловеческие ценности культуры общества, в котором они живут.

Ключевые слова: гуманизация образования, культура, социокультурные ценности, гуманитарные дисциплины, профессиональная подготовка.

Shupta O. V. Place and role of cultural values in the professional training of future specialists

The article deals with the problem of determining the role and place of social and cultural values in the process of professional training in higher institutions. This strengthens the humanitarian and practical component of professional training which includes the information that facilitates the students' perception of the given information.

Keywords: *humanization of education, culture, social and cultural values, humanities, professional training.*